

Reprezentativul momentului creării unui spectacol este, cred, *riguros* reprezentativ doar pentru *momentul lui* și poartă răspunderea întreagă a aceluia moment — nu numai a creatorilor înșiși, ci și a tot ce-i înconjoară. Așa că, judecata asupra momentelor mișcării teatrale cred că ar trebui să aibă în vedere totalul conjuncturii complexe din momentul în care ele s-au ivit. Altfel, s-ar putea crea o impresie nepotrivită cu adevărul, printr-o disproporționată exagerare pro sau contra. Cred însă că n-aș greși afirmând că ceea ce caracterizează în genere mersul teatrului este o strădanie continuă și anevoioasă a autenticilor lui animatori pentru a-și croi drumul propriu, a afirma o concepție anume și a-i pune la fiecare etapă din acest drum jalonul ei precis. Dar, în același timp, etapele parcurse de ei au devenit, pentru ei înșiși, *etape parcurse*. Și sînt încredințat că nimic nu le-ar sta în cale mai potrivnic decît monumentalizarea fascinantă — deci copleșitor de stînjitoare prin omnipotența ei — a înfăptuirilor lor. Înfăptuirile sînt trepte. Iar treptele în artă — o știm cu toții prea bine — nu pot avea o culme definitivă, căci și culmea devine tot o treaptă, ce te ajută și pe tine și pe ceilalți — de lîngă tine sau de după tine — pentru acel continuu urcuș spre cunoaștere ce nu are sfîrșit. Nu vreau să spun prin asta că studierea atentă și multilaterală a „momentelor reprezentative” și a interdependenței lor — chiar dacă se opun prin concepție unul altuia — nu ar fi totdeauna de folos pentru însuși mersul fiecăruia dintre noi și al artei în general. Dar această studiere *împune* — în afară de o „supraprivire” lucidă, deci nepătimasă — excluderea oricărei expediții a ei prin aforisme sau fraze de circumstanță. De aceea nu-mi pot îngădui să răspund într-un mod sumar la o atît de importantă chestiune.

Cît despre propriile mele strădanii aș putea spune că nu au fost mai puțin anevoioase. *Strigoii* ('57), *Toiegele orbilor* (Brăila '63), *Ifigenia în Taurida* (Timișoara '64), *Despot Vodă* (Sibiu '64), *Cymbeline* (Sibiu '65), *Omul cel bun din Sî-Ciuan* (Timișoara '65), *Hedda Gabler* (Brăila '66), *Dactilografii* (Timișoara '66), *Nu sînt Turnul Eiffel* (Timișoara '67), *Dansul morții* (Timișoara — încă neterminat), *Bătrînele și marea* (Teatrul Mic '67) au constituit pentru mine și — sper — pentru colectivele cu care am colaborat (la Sibiu, Brăila, Timișoara, București) încercări de a urca treptele amintite. Dar mi-e cu neputință — și în cazul de față — să vorbesc aci despre felul cum spectacolele acestea au fost realizate. Orice formulare succintă ar putea da doar o fațetă a complexității problemelor înfruntate și deci ar diforma prin unilateralitatea ei procesul întregului. Pot doar spune că eșecurile mele personale — indiferent dacă în mod contradictoriu au însemnat uneori succese „de casă” — au fost tocmai acele care, în loc să devină pentru mine „trepte”, s-au transformat cel mult în „odihne de scară”.

Ar fi din cale afară de trufaș — și dincolo de adevăr — să susțin că aș fi format pe unii sau pe ceilalți. În arta teatrului formarea și evoluția noastră se fac printr-o interdependență și influențare reciprocă. Întîlnirea zilnică între actor și regizor, în timpul-laborator al repetițiilor, poate deveni reciproc un stimulent sau o frînă, un pas bătut pe loc, o cedare de teren sau un start fericit de cursă lungă. Același lucru se întîmplă și în colaborarea dintre scenograf și regizor. De aci și dorința legitimă — nu adesea satisfăcută — a făuritorilor unui spectacol de a colabora cu cei care le sînt aproape prin afinitățile lor spiritual-artistice. De aici și omogenitatea sau discrepanța, platitudinea, cenușiul, ba chiar eșecurile parțiale sau totale ale unui spectacol. Cît mă privește pe mine, dacă nu am avut totdeauna *decît parțial* posibilitatea unor astfel de întîlniri cu actorii în timpul montărilor mele, am avut în schimb aproape todeauna — cu rare excepții — bucuria de a conclura, încă din clipa alegerii unei piese și pînă la ultimele detalii de finisaj ale spectacolelor respective, cu Elena Veakis, îndeplinindu-se astfel cel puțin o parte din dezideratele pentru întîlnirea despre care vorbeam. Căci în teatru eterogenitatea concepțiilor nu naște decît hibridi. Și atîta timp cît echipele teatrale, *din considerente extraartistice*, coexistă nu după criteriile afinităților spiritual-artistice, for-

Scenă din „Omul cel bun din Si-Ciuan” de Bertolt Brecht, la Teatrul „Maței Millo” din Timișoara. Regia : Yannis Veakis

marea lor evolutivă prin influența reciprocă a tuturor componentelor va fi frinată și nu-și vor putea arăta reala lor stare, nici posibilitățile lor de dezvoltare.

Ținta artei fiind *omul în univers și universul omului*, drumurile pe care se angajează fiecare artist pentru a atinge sau, cel puțin, a se apropia de ea sînt *nenumerate*. Și nici nu putea fi altfel, chiar dacă în anumite perioade s-a încercat să fie impuse nefericite și nefirești „sensuri unice”. Așadar, ar fi de domeniul unui subiectivism absurd să pretinzi a trasa — tu, și a priori — anumite linii (arbitrare în fond și formă, dacă se bazează pe propriul tău crez) despre căile ce vor fi urmate de alții spre ținta pominită. Pe de altă parte, informarea noastră despre experimentarea gândurilor devenite fapte artistice și mai ales de teatru — de pe plaiurile noastre sau de dincolo de hotare — este de o importanță hotărîtoare, ajutîndu-ne substanțial în escaladarea treptelor despre care am mai vorbit. Ceea ce totuși mi se pare cert — cu toate „reminiscentele” ce mai rezistă — este că arta teatrală românească de azi a pășit hotărît, prin cele mai izbutite creații-pilde ale ei, spre afirmarea *preponderenței gândirii artistice culte și lucide* — fruct al maturității celor ce prin opera lor și-au confirmat personalitatea, mai ales în ultimii ani, și fac să se afirme arta teatrală la noi și în străinătate. *În zadar*, conservatorismul muzeistic, semidoctismul în ale culturii sau nechemarea în ale artei vociferază și se zbat pentru a-i denigra sau cel puțin a-i opri din drum. Ei își vor continua drumul neabătut, avînd în centrul preocupărilor lor artistice și spirituale atingeră țintei Artei, așa cum ni-o dovedesc tot mai des, spre binelul nostru al tuturor.